

Реалізація ресурсного підходу до формування професійної компетентності майбутніх інженерів засобами здоров'язберігаючих технологій навчання

К.О. Лебедєва

Харківський національний університет радіоелектроніки, м. Харків, Україна

Paper received 11.11.15; Accepted for publication 25.11.15.

Анотація. У статті на основі аналізу наукової літератури розкрито суть здоров'язберігаючих технологій. Розглянуто різні підходи до класифікації здоров'язберігаючих технологій. Схарактеризовано зміст окремих здоров'язберігаючих педагогічних технологій як засобу реалізації ресурсного підходу у формуванні майбутніх фахівців інженерних спеціальностей. Стверджується, що здоров'язберігаючі технології дозволяють зберігати наявний стан студентів, забезпечувати високий рівень працездатності, навичок раціональної організації розумової праці, прогнозувати використання майбутніми інженерами власних ресурсних можливостей.

Ключові слова: майбутній інженер, професійна компетентність, здоров'язберігаюча технологія, ресурсний підхід

Сьогодення висуває нові вимоги до професійної підготовки інженерних кадрів, адже забезпечити високий рівень розвитку сучасного виробництва можуть компетентні, ініціативні, упевнені в собі спеціалісти. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність удосконалення системи вищої технічної освіти. Розв'язання проблеми підвищення якості підготовки майбутнього інженера вимагає звернення до ідей ресурсного підходу, який дає можливість здійснювати цільове планування розвитку майбутнього фахівця не лише з позицій сьогодення, а й з позицій перспективи, спираючись на зону близьких і далеких можливих змін, тобто розглядаючи особистість у русі, забезпечуючи підготовку інженерних кадрів, випереджаючи інноваційні процеси в системі технічної освіти, здійснюючи варіативне прогнозування, коли визначаються умови, засоби, зміст, джерела (ресурси) розвитку. Це дає можливість виявляти у процесі аналізу різні спектри одержаних результатів для вибору оптимального. Ресурсний підхід вимагає не тільки сформованості певної якості індивіда, знань його особливостей, а й розглядати людину як особистість, яка має певні потенційні можливості, котрі можуть бути реалізовані за певних умов, бачити особистість у майбутньому в плані перспективи реалізації потенційного з метою позитивних якісних змін [9, с.1].

Процес формування професійної компетентності у студентів інженерних спеціальностей як інтегрованої сукупності професійних знань, умінь, навичок фахівця та його особистісних якостей, відбувається поступово упродовж як всього періоду навчання, так і всього життя. Високий рівень оволодіння студентами відповідними якостями можливо досягти завдяки використанню інноваційних, компетентнісно орієнтованих технологій. Але будь-яка технологія, котра застосовується в процесі професійного навчання майбутніх фахівців, має бути здоров'язберігаючою, яка створює максимально можливі умови для збереження психофізіологічного, емоційного, інтелектуального особистісного потенціалу студентів. Аналіз наукових праць з указаної проблеми дає підстави свідчити, що найчастіше здоров'язберігаючі технології описують у контексті початкової школи і загальноосвітніх навчальних закладів. Проте вважаємо, що здоров'язберігаюча педагогіка повинна розвиватися також в умовах ВНЗ. Таку позицію відстоюють, зокрема, Ю. Бойчук, О. Ващенко, М. Гриньова, О. Іонова, О. Попова та багато інших учених.

У контексті розв'язання зазначеної проблеми актуа-

льності набувають праці вчених, у яких розкриваються питання впровадження компетентнісного підходу в освітній процес навчальних закладів різного типу (В. Болотов, В. Булгакова, І. Зимня, В. Лозова, О. Попова, І. Прокопенко, О. Пометун, В. Сериков та інші), специфіки професійної діяльності та змісту фахової підготовки майбутніх інженерів (С. Даньшева, О. Ігнатюк, О. Коломієць, М. Лазарев, А. Мелеценек, Н. Підбуцька, О. Пономарьов, О. Романовський, А. Слободянюк, Л. Товажнянський, М. Фоміна, Є. Чугунова та інші). Питання ресурсного підходу до професійної підготовки студентів висвітлено в дослідженнях Ю. Ібрагім, С. Микитюка, Т. Цецоріної. Окремі аспекти проблеми здоров'язберігаючих технологій у практиці вищих навчальних закладів досліджували М. Безруких, Ю. Бойчук, О. Ващенко, Е. Вайнер, Г. Зайцев, О. Іонова, Е. Казін, Г. Серіков, Н. Сократов та інші вчені.

Утім у працях зазначених учених використання здоров'язберігаючих технологій як засобу реалізації ресурсного підходу не знайшло належного висвітлення.

Мета статті – з'ясувати суть здоров'язберігаючих технологій, розглянути різні підходи до їх класифікації, розкрити зміст окремих здоров'язберігаючих технологій як засобу реалізації ресурсного підходу у формуванні майбутніх фахівців інженерних спеціальностей.

Для досягнення мети використано комплекс *теоретичних методів*, адекватних природі феномена, який вивчається, а саме: проблемно-цільовий та порівняльний аналіз; систематизація, узагальнення результатів наукових праць з досліджуваної проблеми.

Результати дослідження. *Здоров'язбереження* в педагогічному аспекті розглядаємо як навчально-виховний процес, що передбачає створення безпечних і комфортних умов перебування студентів у навчальному закладі, запобігання стресів і перевантажень, установа суб'єкт-суб'єктних взаємин учасників педагогічного процесу, забезпечення цілісного розвитку особистості й тим самим сприяє збереженню внутрішніх ресурсів особистості та зміцненню здоров'я студентів.

Забезпечення здоров'язбереження у процесі формування професійної компетентності студентів вимагає розв'язання комплексу завдань, що торкаються як матеріального, кадрового забезпечення, так і організаційно-змістового наповнення, й стосуються змін змісту освіти та форм і методів організації освітнього процесу у ВНЗ.

Під **освітніми здоров'язберігаючими технологіями** розуміємо сукупності засобів, методів, форм, прийомів організації та проведення навчально-виховного процесу, спрямованого на здоров'язбереження майбутніх фахівців, що передбачає створення безпечних і комфортних умов перебування студентів у навчальному закладі, запобігання стресів і перевантажень, установа суб'єкт-суб'єктних взаємин учасників педагогічного процесу, забезпечення цілісного розвитку особистості.

Аналіз наукових праць з досліджуваної проблеми (О. Ващенко, О. Іонова, Ю. Лук'янова, та ін.) дав можливість виокремити **функції** здоров'язберігаючих освітніх технологій, а саме:

– *формувальну*, яка зумовлюється біологічними і соціальними закономірностями становлення особистості;

– *інформативно-комунікативну*, що забезпечує трансляцію ведення здорового способу життя, наступність традицій, ціннісних орієнтацій, що формують бережливе ставлення до індивідуального здоров'я, цінності кожного людського життя;

– *діагностичну*, яка полягає в моніторингу розвитку студентів на основі прогностичного контролю, що дає можливість співвідносити зусилля і спрямованість дій педагога відповідно до ресурсних можливостей студента, забезпечує інструментально вивіреним аналіз передумов і факторів перспективного розвитку процесу професійної підготовки, індивідуальне проходження освітнього маршруту кожним студентом;

– *адаптивну*, що забезпечує адаптацію студентів до соціально значущої і професійної діяльності; виховання в майбутніх фахівців спрямованості на здоров'ястворення, здоровий спосіб життя, надає можливість оптимізувати стан власного організму й підвищити стійкість до різного роду стресогенних факторів природного й соціального середовища;

– *рефлексивну*, яка полягає в переосмисленні попереднього особистісного досвіду в збереженні й примноженні здоров'я, що дозволяє співвідносити реально досягнуті результати з перспективами;

– *інтегративну* – об'єднує педагогічно цінний досвід, різні наукові концепції професійної підготовки майбутніх інженерів, спрямовуючи їх на шлях збереження власних ресурсних можливостей.

Аналіз класифікацій існуючих здоров'язберігаючих технологій (О. Ващенко, Ю. Лук'янова та ін.) дає можливість виокремити такі типи:

- *власне здоров'язберігаючі* – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям студента;

- *оздоровчі* – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я студентів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;

- *технології навчання здоров'ю* – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика

травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання;

- *виховання культури здоров'я* – виховання в студентів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я.

Також у класифікації освітніх здоров'язберігаючих технологій виділяють такі види, що охоплюють змістовий, операційно-процесуальний і аналітико-результативний структурні елементи освітнього процесу, а саме технології: проектування змісту освіти; раціональної організації навчального процесу; активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів; формування сприятливого психологічного клімату; діагностики освітніх результатів за процесом їх досягнення. У контексті нашого дослідження зазначена класифікація є найбільш доцільною.

Розкриємо особливості зазначених технологій.

Технологія проектування змісту освіти передбачає предметно-змістову інтеграцію й варіювання змісту навчання. Залежно від об'єктів, що інтегруються, виділяють такі основні напрями інтеграції: предметно-змістовий, орієнтований на створення інтегрованого змісту освіти, та операційно-процесуальний, який полягає в розробці адекватного інструментарію для засвоєння студентами інтегрованого навчального змісту. Інтеграція змісту навчальних дисциплін допомагає подолати роздріб навчальних предметів, дають змогу за менший відрізок часу оволодіти більшим за обсягом досвідом без перевантаження, адже подача студентам матеріалу у взаємозв'язках значно полегшує його сприйняття й осмислення.

Найважливішим аспектом здоров'язбереження студентів є врахування їхніх індивідуально-психологічних особливостей у процесі навчання. Цим зумовлюється необхідність варіювання змісту навчання шляхом створення варіативних програм, підручників, дидактичних матеріалів, які дають можливість індивідуалізувати процес навчання; створення на кожному занятті умов для вільного й самостійного вибору видів діяльності, навчальних завдань, способів їх вирішення.

Свобода вибору діяльності, навчального завдання сприяє побудові індивідуальної траєкторії засвоєння навчального матеріалу. Можливість самому вирішувати, виконувати поставлене педагогом завдання вчить учня(студента) умінню не лише самостійно планувати роботу і час, але вчить брати на себе відповідальність за отриманий результат. Наявність різних варіантів виконання завдання дозволяє тому, хто навчається, виявляти свою індивідуальність у власній навчальній діяльності, а отже, робити її особистісно-значущою. З огляду на вищезазначене значущим аспектом здоров'язбереження студентів є здійснення диференційованого підходу до їх навчання.

Різномірне навчання надає шанс кожному студенту організувати своє навчання таким чином, щоб максимально використати свої ресурсні можливості, насамперед навчальні; рівнева диференціація дозволяє акцентувати увагу викладача на роботі з різними категоріями студентів. Щоб різномірне навчання було ефективним, необхідно орієнтуватись на особ-

ливості суб'єктного досвіду студента: особливості особистісно-сислової сфери, психічного розвитку (пам'яті, мислення, сприйняття, уміння регулювати свою емоційну сферу тощо); рівень навченості в межах певної навчальної дисципліни (сформовані в студента ключових компетенцій).

Серед факторів ризику здоров'я найважливішими є інформаційні переваженні й як наслідок – розумове стомлення. Психічне й фізичне здоров'я людини безпосередньо залежить від її працездатності, а хронічна втома викликає різні порушення здоров'я. *Технологія раціональної організації навчального процесу* спрямована на запобігання виникнення втоми, забезпечення адекватного відновлення фізичних і психічних ресурсів студента. Зазначена технологія передбачає організацію процесу формування професійної компетентності на основі врахування динаміки працездатності студентів протягом навчального заняття, дня, тижня, року; змін довільної та емоційної активності, чергування періодів активності й розслаблення, змін видів і форм навчальної діяльності; залучення оздоровчого впливу рухової активності, а також естетично-практичної діяльності з елементами мистецтва (музика, живопис, ліплення, хореографія, театр та ін.) як естетотерапії (арттерапії).

Важливо, що здоров'язберігаюча організація навчального заняття передбачає: урахування періодів працездатності тих, хто навчається (період входження в роботу, період високої продуктивності, період зниження продуктивності з ознаками стомлення); урахування фізіологічних особливостей студентів на заняттях (кількість видів діяльності на навчальних заняттях, їх продуктивність); наявність емоційних розрядок на заняттях; чергування пози з урахуванням видів діяльності; використання фізкультурних пауз на заняттях. На жаль, у практиці навчання студентів зазвичай не фізіологічні особливості студентів не враховуються, не використовують й прийоми, які дають можливість відновлювати фізіологічні ресурси студентів.

Здоров'язберігаючий характер навчально-виховного процесу передбачає стимулювання учнів (студентів) до активного проживання й осмислення знань, до діяльності творчого характеру. Забезпечити це дають можливість *технології активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів*.

Ученими [1; 2; 4] доведено, що завданням здоров'язбереження студентів відповідають такі способи активізації навчально-пізнавальної діяльності, як використання інтерактивних форм і методів – дискусійно-діалогових, тренінгових, імітаційних ігрових (інсценування, ділові, рольові й ситуаційно-рольові ігри) та імітаційних неігрових (аналіз конкретної ситуації, мозкова атака, круглий стіл) методів; участь у проєктній діяльності тощо. Зазначені форми і методи дають

можливість активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів, формувати в них професійну компетентність, виявляти та своєчасно усувати проблеми, кризові, конфліктні ситуації у взаємодії дидактик «викладач-студент», «студент-студент».

У сучасних ВНЗ набувають поширення *технології формування сприятливого психологічного клімату*. Найбільш поширеними способами здійснення таких технологій є створення ситуації успіху та запобігання й розв'язання педагогічних конфліктів.

Створення ситуації успіху є одним з ефективних сучасних напрямів здійснення особистісно-орієнтованого підходу до учня, який усе частіше впроваджується у практику навчальних закладів. За останні роки словосполучення «ситуація успіху» стало для педагогів звичним. Відомо, що саме позитивні емоції стають для студента одним із найважливіших стимулів у різних видах діяльності. Про успішність людини говорять, коли визнають її успіх, успіх у досягненні бажаного. Успіх у навчанні – потужне джерело стимулювання внутрішніх ресурсних можливостей студента, що народжує енергію для подолання труднощів і бажання вчитися. Важливо мати на увазі, що навіть одноразове переживання успіху може докорінно змінити психологічне самопочуття студента. Тому ситуація успіху може стати спусковим механізмом для використання студентом власних ресурсних можливостей.

Існують особливі, специфічні способи створення ситуацій успіху студента: «зняття страху», «авансування», «прихована інструкція», «персональна виключність», «висока мотивація», «педагогічне навіювання», «висока оцінка отриманого результату».

Важливим моментом в усвідомленні успішності навчання є також підбір завдань з урахуванням навчальних можливостей студента, принципу доступності, який доволі часто ігнорується викладачами вищих технічних навчальних закладів.

Важливе значення має **технологія діагностики освітніх результатів**, яка передбачає оцінювання не лише за навчальним результатом, а й за процесом його досягнення.

Висновки. Сутність здоров'язберігаючих технологій постає в комплексній оцінці умов професійного навчання майбутніх фахівців, які дозволяють зберігати наявний стан студентів, забезпечувати високий рівень працездатності, навичок раціональної організації розумової праці, здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, прогнозувати використання студентами власних ресурсних можливостей і проводити відповідні психолого-педагогічні, корегувальні, реабілітаційні заходи з метою забезпечення успішності навчальної діяльності та її мінімальної фізіологічної «вартості».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойчук Ю.Д. Створення здоров'язберігаючого освітнього середовища як проблема сучасної освіти / Ю.Д. Бойчук // Наук. записки Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. Вип. 77. Ч. 2. С. 153-158.
2. Гримблат С.О. Здоров'язберігаючі технології в підготовці спеціалістів : учеб.-метод. посіб. для студ. высш. учеб. завед. / Гримблат С.О., Зайцев В.П., Крамской С.И. Х. : Колегиум, 2005. 184 с.
3. Гриньова М.В. До питання про значення здоров'язберігаючого середовища у вищому навчальному закладі / М.В. Гриньова, І.А. Дудка / URL: <http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/3-mizhnarodna-internet-konferentsiya-2015/sektsiya-3/3580-do-pytannya-pro-znachennya-zdorov'язberihayuchoho-seredovishcha-u-vyshchomu-navchalnomu-zakladi>

4. Іонова О.М. Вимоги до здоров'язберігаючого навчально-виховного процесу / О.М. Іонова, О.В. Омельченко // Валеологія: сучасний стан, напрямки та перспективи розвитку : V Міжнар. наук.-практ. конф., 12-14 квітня 2007 р. : матер. конф. – Х. : ХНУ, 2006. – Т. II. – С. 130-136.
5. Кліх Р. Здоров'язберігаюче середовище: спробуймо творити / Р. Кліх, Л. Кліх // Освіта. – 2010. – № 44/45. – С. 10.
6. Кокорина, О.Р. Здоровьесберегающие технологии в учебном процессе педагогического вуза / О.Р. Кокорина // Физическая культура: Воспитание, образование, тренировка. – 2008. – № 6. – С.64–65.
7. Коршок С.І. Впровадження здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховний процес / С.І. Коршок // Психологічна газета. – 2010. – №7. – С. 3
8. Приватна вища школа України на шляху інновацій: Монографія / За ред. В.П. Андрушенка та Б.І. Корольова. – Х. : Вид-во НУА, 2005. – 320 с.
9. Микитюк С.О. Теоретико-методичні засади ресурсного підходу до професійної підготовки майбутнього вчителя : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти"/ С.О. Микитюк. – Х., 2013. – 40 с.

REFERENCES

1. Boichuk, J.D. Creation of health saving educational environment as a problem of modern education / J.D. Boichuk // Scientific notes of the Kirovohrad V. Vynnychenko State Pedagogical University. Series: Pedagogical science: collection of scientific papers. – Kirovohrad : RVV KSPU V. Vynnychenko, 2008. Is. 77. P. 2. P. 153-158.
2. Hrymblat, S.O. Health saving technologies in the specialists' training : teaching aids for students of higher educational institution / Hrymblat S.O., Zaitsev V.P., Kramskoi S.Y. – X. : Kolehyum, 2005. – 184 p.
3. Hrynova, M.V. On the importance of health saving environment in higher education / M.V. Hrynova, I.A. Dudka / URL: <http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/3-mizhnarodna-internet-konferentsiia-2015/seksiia-3/3580-do-pytannya-proznachennya-zdorov-yazberihayuchoho-seredovyshcha-uvyshchomu-navchalnomu-zakladi>
4. Ionova, O.M. Requirements to health saving educational process / O.M. Ionova, O.V. Omelchenko // Valeology: current situation, trends and prospects of development: V International science and practical conference, 12-14 April 2007 p. : conf.mat. – X. : KHU, 2006. – V. II. – P. 130-136.
5. Klikh, R. Health saving environment: try to create / R. Klikh, L. Klikh // Osvita. – 2010. – № 44/45. – P. 10.
6. Kokoryna, O.R. Health saving technologies in the educational process of pedagogical high school / O.R. Kokoryna // Physical culture: Upbringing, education, training. – 2008. – № 6. – P.64–65.
7. Korshok, S. I. The introduction of health saving technologies to the educational process / S.I. Korshok // Psychological newspaper. – 2010. – №7. – P. 3
8. Private higher school of Ukraine on the way of innovations: Monograph / Edited by V.P. Andrushchenko and B.I. Korolova. – X. : Publishing house of NUA, 2005. – 320 p.
9. Mykytiuk, S.O. Theoretical and methodological basis of the resource approach to future teachers' training : spec. 13.00.04 "Theory and methods of professional education"/ S.O. Mykytiuk. – X., 2013. – 40 p.

The implementation of the resource approach to the formation of professional competence of future engineers by means of health saving technologies of education

K.O. Lebedieva

Abstract. In the article on the basis of scientific literature analysis the essence of health saving technologies was found out. The article considers different approaches to the classification of health saving technologies. Author determines the content of individual health saving pedagogical technologies as means of implementation of the resource approach in the formation of future specialists of engineering specialties. It is claimed, that health saving technologies allow to save the current state of students, provide a high level of efficiency, skills of rational organization of mental labor, predict future engineers use their own resource capabilities.

Keywords: *future engineer, professional competence, health saving technology, resource approach*